

ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ВУЗІВ МВС УКРАЇНИ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ

Бахчеван Є. Ф.

Загрозлива статистика збільшення числа випадків збройного нападу на співробітників правоохоронних органів, а так само масштабна й повчальна практика застосування працівниками міліції табельної зброї ставить експертів і фахівців з вогневої та бойової підготовки МВС України перед необхідністю прискореного пошуку адекватних заходів реагування. Однією з найбільш актуальних проблем цього пошуку є розробка та впровадження в Курс стрільб так званих типових і екстремальних ситуацій застосування зброї.

Усвідомлюючи, що в наш час співробітники правоохоронних органів зобов'язані давати точну оцінку виникаючим екстремальним ситуаціям застосування зброї та, найголовніше, приймати рішення, від яких може залежати їхнє власне життя й життя інших людей. Тому керівники й працівники практичних підрозділів вправі очікувати від дослідників і фахівців чітких пропозицій і рекомендацій щодо цього.

Однак, незважаючи на загальне розуміння необхідності змін у вогневій підготовці й атестації співробітників, до останнього часу задовільного рішення названа проблема не отримала. Оскільки цьому перешкоджає одна серйозна обставина, яка зводиться до відсутності єдності поглядів вчених, фахівців-практиків і керівників ОВС щодо змісту й організації комплексної та цілісної підготовки та контролю готовності до використання й застосування співробітником особистої зброї в структурі багаторівневого й особливо початкового навчання в освітніх установах МВС України, зокрема, на шляхи й засоби забезпечення повноцінного ситуаційного тренінгу й контролю.

Значно ускладнює роботу з просування в цьому напрямку недостатність відомчих теоретичних розробок з цієї проблеми та відсутність відповідних науково-методичних і навчально-методичних матеріалів (посібників, рекомендацій тощо).

Проведений аналіз і вивчення різних, зокрема зарубіжних, джерел, соціологічних і прикладних досліджень практики застосування зброї, а саме узагальнення поглядів на цю проблему викладачів відомчих навчальних закладів та інспекторів з професійної підготовки кадрів МВС України, дають поштовх для розробки й апробації проекту подібної системи для потреб професійної освіти у вузах МВС і підвищення кваліфікації відповідних категорій фахівців. Разом з тим, щоб реалізувати цю методику, представимо спочатку основні теоретичні положення, етапи, отримані результати деяких випробувань на базі Одеського державного університету внутрішніх справ.

Досліджуючи теоретичні й науково-прикладні проблеми відтворення (моделювання) реальної обстановки застосування зброї на заняттях з вогневої та тактико-спеціальної підготовки курсантів (слухачів), попередньо доводиться вирішувати ряд принципових питань, пов'язаних з визначенням концепції (моделі) збройної боротьби в правоохоронній сфері, поняття "типова ситуація", критеріїв відбору та розподілу змісту типових елементів, що створюють ситуацію (задач, умов і засобів їх виконання),

концептуальних основ і моделей ситуаційної готовності, її формування (послідовності введення на різних етапах підготовки) та багатьох інших.

Розуміючи, що основним способом вогневої підготовки на завершальних циклах навчання та перевірки готовності до професійного застосування зброї в реальній обстановці може стати лише своєрідне занурення співробітників не тільки в зовнішні, а й у внутрішні стани й процеси, які й за сукупності завдань і умов, і за динамікою взаємного реагування всіх задіяних осіб, і за психічного навантаження створювали (моделювали) б феномен живих критичних подій, для цього доводиться вибудувати весь послідовний ланцюжок дій викладача і курсанта (співробітника). Тобто спочатку треба визначити структуру й зміст усього комплексу формування ситуаційних, зокрема психологічних, вправ, умови, порядок їх відпрацювання з урахуванням вимог законодавства, заходів безпеки та інших аспектів професіоналізму й педагогіки. Так, будь-які екстремальні ситуації з реального життя, пов'язані із законністю й безпекою застосування зброї, мають бути вивчені й відпрацьовані таким чином, щоб виявити найбільш загальні підстави й інваріантні характеристики для їх типізації (з урахуванням усього розмаїття умов і завдань, з якими стикається співробітник правоохоронних органів).

Іншим завданням є побудова адекватних до названих параметрів дидактичних моделей, які б відповідали відпрацьованим методичним прийомам цілісного формування:

- а) вміння співробітника оцінювати обстановку;
- б) навички прийняття правильних рішень щодо ситуації, яка склалася;
- в) застосування зброї.

У свою чергу, розроблені епізоди й сценарії для навчання стрільбі мають відповідати найбільш значущим для цього етапу та рівня навчання проявам конкретних ситуацій (на початковому етапі це, наприклад, виглядає як готовність і здатність сприймати момент від прицілювання до початку натискання вільного ходу спускового гачка, як час прийняття рішення на відкриття вогню або відмови від нього). При виборі подібного підходу, крім інших теоретико-прикладних положень методології, педагогіки і психології професіоналізму, необхідно при розробці концепції типової ситуації (значимого, істотного події) спиратися, зокрема, і на інші виявлені академічною наукою закономірності. Як показали багаторічні дослідження вітчизняних (І.П. Павлов, Н.А. Бернштейн, В.С. Мерлін та ін.) і зарубіжних (У. Лемб, Г. Айзенк, Г. Уолтер, В. Шелдон, М. Дугалл, Д. Лесі, Р.-К. Девіс тощо) вчених, придбані людиною якості (знання, вміння, досвід) більш об'єктивно проявляються в природних умовах (професійної та навчальної діяльності й притаманних їм форм і методів контролю й підсумкової атестації), а вроджені (тип нервової системи тощо), - в експериментальних чи реальних нестандартних або критичних умовах, ситуаціях (випадках). Отже, найбільш повно характеризувати або перевірити індивідуума може скоріше

не нескінченне число параметрів, а їх взаємовідносини, сумарна здатність до саморегуляції організму й особистості при вирішенні тих чи інших завдань.

Як видається, цей висновок, який знайшов підтвердження й у численних роботах відомчих дослідників, має саме безпосереднє відношення до визначення науково-методичних підходів до проблеми підвищення ефективності вогневої підготовки співробітників МВС України засобами ситуаційного тренінгу та контролю.

Дійсно, постійна, хоча й не завжди очевидна ймовірність небезпечного розвитку взаємодії працівника ОВС і правопорушника за потреби його вогневого ураження (силового затримання погрозою його застосування) становить органічно притаманну правоохоронній функції сторону його професійної діяльності, утворюючи природний, супутній формуванню його поведінкових установок, програм і стратегій фон.

Поряд з цим, конкретні деталі й особливості збройної взаємодії, а також індивідуальні особливості нерідко створюють дійсно критичні й кризові (екстремальні, біокритичні) умови для вирішення службово-бойових завдань, вимагаючи від співробітника повної, а часом і позамежної мобілізації всіх вроджених (також і аварійних) психічних резервів його організму. При цьому загальна надійність професійної діяльності й окремих її складових, адекватність поведінки співробітника та правопорушника піддається найбільш жорсткій перевірці, крім того, їх життя й здоров'ю починають загрозувати фактори загальної дестабілізації у вигляді різних афективних та інших психопатогенних станів.

Отже, стає очевидним розбіжність підходів до існуючих концепцій і засобів перевірки й атестації в умовах тиру одиночної готовності співробітників ОВС до застосування зброї в реальних умовах і реальних процесів взаємодії індивідуально-психічного, одиночного психологічного й соціально-професійного життя співробітника та об'єктів збройного протистояння.

З іншого боку, все більш актуальним стає завдання розробки психолого-педагогічної моделі типової ситуації, яка б дозволяла, наскільки це можливо, зменшити розрив в умовах необхідності масової підготовки та перевірки особового складу в наявних умовах.

Враховуючи, що діяльність співробітника правоохоронних органів перед'являє високі вимоги як до його вроджених (деяким фізичним, психофізіологічним, інтелектуальним і т.д.), так і до набутих (рівню професійної потенційної підготовленості та актуальної готовності) якостей і властивостей його організму й особистості, перевірка цих складових і засоби цієї перевірки повинні носити так званий прикордонний (інтегрований) характер і продовжувати супроводжувати його не тільки в період підготовки в навчальних закладах МВС України, а й при підвищенні кваліфікації.

Одним зі способів повинно бути освоєння психологічних механізмів регуляції вчинків і дій зі зброєю в небезпечних і напружених умовах служби через вироблення навичок:

- словесного (мовного, вербального) супроводу навчальної, а потім і навчально-професійної діяльності та поведінки;

- перемикання з вирішення одного завдання на інше або їх поєднання в рамках однієї кінцевої мети під час виконання комплексних контрольних вправ (кваліфікаційних завдань) у рамках пропонованих типових подій, (багатоепізодних) ситуацій, основу яких складають

нелінійні сценарії (тобто передбачають несподівану послідовність зміни й ускладнення умов, завдань і обставин взаємодії з небезпечним супротивником).

Враховуючи актуальну загрозу практичної та навчально-професійної діяльності, пов'язаної із застосуванням зброї для здоров'я, як самого співробітника (курсанта), так і правопорушника (асистенти) і третіх осіб, поряд зі створенням зовнішніх умов і формуванням поведінкових установок з дотримання заходів безпеки особливого значення набувають і різні способи атестації рівнів готовності до демонстрації особистої обережності при вирішенні змодельованих завдань. Серед них на одному з перших місць знаходиться загальна готовність до профілактики несподіваних нападів противника й зниження їх ефективності як при власних атакуючих діях, так і контратаці, що проявляється в дотриманні цілого ряду професійних правил, програм поведінки в потенційно й реально небезпечних ситуаціях застосування зброї та затримання з погрозою його застосування.

У зв'язку з цим, істотне збільшення в складі контрольних вправ або вимог до типових ситуацій завдань пов'язаних з питаннями забезпечення реальної та імітації належної безпеки при поводженні зі зброєю до, у процесі й після застосування зброї, виявляється, є вкрай актуальним. Найбільш значущими для цілей прикладної вогневої підготовки й виявлення інформативних засобів контролю стало так само експериментальне виявлення спонтанного (експромтного) реагування (пересування, прийняття різних ізготовок і супутня комунікація) і поводження зі зброєю курсантів при сприйнятті різних варіантів поведінки умовного противника(ів), напарника, сторонніх осіб, дистантних, предметних (укриття) та інших умов взаємодії. Виявлення загальної картини (типізація окремих помилок і загальних зривів) при проведеної груп і комплексів технічних дій зі зброєю, з різних підстав у контрольних та експериментальних групах дозволяють виявляти різні рівні готовності до правомірного й професійного збройного протистояння небезпечним посяганням. Збройне зіткнення співробітника ОВС з небезпечними діями правопорушників, як відомо, традиційно представляє не тільки одну з найбільш актуальних практичних (професійних і юридичних), а й науково-методичних і педагогічних проблем вогневої підготовки, а так само пов'язаних з нею завдань підвищення професіоналізму поводження зі зброєю загалом.

Активне використання сучасних освітніх технологій формування загальної службово-бойової готовності курсантів до названих дій неможливо без знання основних (типових) труднощів і помилок практичних працівників і курсантів під час спроб цілісного вирішення навчальних або наближених до реальних завдань збройного протистояння противнику. Як свідчить порівняльний аналіз вимог до складу і якості обов'язкових дій зі зброєю, що пред'являються законодавчими й відомчими документами (зокрема й настановами й Курсами стрільби), крім технічних прийомів, дій і способів, які пов'язані безпосередньо з виробництвом і результативністю пострілу - є велика група інших дій, які теж визначають кінцевий результат застосування зброї в реальних умовах.

Педагогічне спостереження та аналіз поведінки й окремих дій підтверджують наявність і роль кількох різномірних за складом груп труднощів і помилок, які впливають на організацію та якість виконання експериментальних завдань, пов'язаних зі зброєю. Серед них:

труднощі й помилки в розумінні й організації підго-

товки до вирішення комплексних навчальних завдань; труднощі й помилки сприйняття, оцінки обстановки та прийняття рішень у напружених ситуаціях;

труднощі й помилки в організації та якості виконання окремих обов'язкових дій зі зброєю, не пов'язаних безпосередньо з ураженням умовних цілей.

Так, труднощі та помилки первинної оцінки обстановки й прийняття рішень складають абсолютну більшість (понад 74 %) труднощів і помилок, які приводять у результаті до неточної й несвоєчасної оцінки початку ситуації та прийняття рішень, як з точки зору правомірності, так і з точки зору власної безпеки й інших компонентів професіоналізму дій і поведінки при силовому затриманні загрозою застосування зброї та вогневою ураженні (умовному) у різних ситуаціях загалом. Враховуючи, що в останні роки проблемам фізичної безпеки працівників ОВС фахівцями повинна приділятися значна увага при підготовці комплексних завдань і проводиться відповідна робота по включенню до них вимог, які дозволяють формувати й атестувати особистісні стандарти фахівця для успішних дій зі зброєю.

У змісті проблеми виправданості та якості окремих технічних дій у ситуаціях, запропонованих в експериментальних кваліфікаційних завданнях, потрібно виділити 3 великих групи труднощів і помилок :

- способи поводження зі зброєю в екстремальних ситуаціях;

- труднощі й помилки в наданні команд і в допоміжній комунікації;

- труднощі в зближенні з затримуваними, умовно ураженими, їх зовнішньому огляді й супроводі (охорони місця події).

Принципово важливо при цьому зазначити, що конкретність і повнота знань викладача вогневої та тактико-спеціальної підготовки про ознаки й склад типових помилкових дій зі зброєю в напружених ситуаціях становить один з показників його професійної компетентності. Тому зупинимось докладніше на виявлених у процесі експериментальних випробувань помилках курсантів.

Серед найбільш помітних труднощів при необхідності екстремальних дій зі зброєю в напружених умовах виявилось:

- відсутність реальних дій по зняттю з запобіжника та постановці на запобіжник (34 %);

- відсутність стійких установок на проведення попереджувальних пострілів у повітря (28 %);

- прояв розгубленості, коли зброя ставала на затворну затримку (магазин був у ПМ або перекошувало навчальний патрон у патроннику) (87 %);

- помилкові дії (неодноразові дії по заряджанню при “вимкненому” запобіжнику, зокрема з використанням зору) (31 %);

- наявність зайвих дій з “зарядженою зброєю” (так зване “дозарядження”) (15 %);

- при відбитті нападу з неготовою до негайної стрільби зброєю були відсутні необхідні забезпечуючі дії (відсутність спроб розриву дистанції й кутових зміщень при цьому): превентивні удари зброєю, рукою, ногою, команди й застереження, використання предметів обстановки (78 %). Особливо це було характерно для дій з АК;

- при відбитті нападів з близької дистанції зброя відкидалася вбік або залишалася за поясом (12 %);

- неодноразове механічне діставання й повернення зброї в кобуру після того, як “противник” після проведення більшових прийомів був “осідланий” у рукопашній

сутичці до надягання наручників (17 %);

- помилки й труднощі в комунікації (63 %);

- забезпеченні власної безпеки, зокрема помилки в підготовці зброї (положення вниз, убік) і готовності зброї;
- зближення (положення зброї, позиція озброєної та вільної руки, а також напрям і способи зближення);

- порушення правил поводження зі зброєю, з точки зору заходів безпеки (заряджання й контрольний спуск у бік людей; особливо багато подібних помилок при поверненні зброї після виконання завдання - знято з запобіжника);

- патрон у патроннику;

- відзначаються помилки запізнювання й нечіткі дії з витяганням зброї з кобури;

- повторне досилання патрона в патронник;

- зняття зброї із запобіжника при необхідності екстрених переміщень;

- відсутність цілеспрямованих і ситуаційно виправданих ізготовок на адресне ураження цілей на тілі “противника”, які передбачають ці дії в різних умовах (у момент безпосередньої подачі команд, при зближенні, зовнішньому огляді);

- відсутність позначень пострілів за напрямом “противника” у ситуаціях динамічного переміщення, які дозволяють і які передбачають можливість цих дій (реагування на кидання гранати);

- труднощі зі способами силового контролю лежачого “супротивника”, коли зброя перебуває в руках і т.д.

У результаті ретельного аналізу всіх помилкових дій зі зброєю в напружених ситуаціях навчальних випробувань, було виявлено понад 30 узагальнених ознак непрофесійного володіння й поводження зі зброєю, профілактика яких абсолютно передбачена в традиційному змісті програм з вогневої підготовки та Курсу стрільби.

Проблема правомірності та власної безпеки співробітників МВС з виявленими типовими недоліками комплексної техніко-тактичної готовності й психологічними установками, сформованими традиційним підходом до вогневої підготовки при їх реальному збройному зіткненні з противником, ймовірно, може призвести до тяжких наслідків. Ось чому сучасна стратегія практичного навчання курсанта вузу МВС України щодо поводження з особою зброєю повинна орієнтуватися на практичний контроль всієї сукупності умінь і особистісних якостей курсантів на безумовне дотримання єдності вимог правомірності, результативності використання та застосування зброї й власної безпеки співробітника в складних (небезпечних) умовах службово-бойової діяльності.

При такому підході основна мета діяльності викладачів-вогневиків з навчання окремих елементів стрільби зміщується на формування основ цілісної навчально-професійної практики в ситуаціях, які вимагають адекватного поводження зі зброєю в усьому комплексі ситуацій і завдань. З урахуванням цього потрібно переглянути структуру навчальних елементів, які включаються в підготовчий і завершальний (атестаційний) етап вогневої підготовки. Будучи підпорядкованою, названа стратегія й мета, крім традиційних питань (знання матеріальної частини, заходів безпеки та виконання деяких базових вправ Курсу стрільби), вона повинна бути зорієнтована на вирішення таких завдань, яким раніше не приділялося достатньої професійно-педагогічної уваги, а саме:

- контроль і цілісна атестація готовності курсантів до безпечного, правомірного та ефективного застосування зброї зокрема, і поводження із зарядженою зброєю в

навчальних умовах різної, але комплексної складності загалом;

- прив'язка через практичне й поетапне відпрацювання початкових і підсумкових (контрольних) вправ всієї вогневої підготовки до типових умов застосування зброї (далі типові умови) і виконання в них обов'язкового техніко-тактичного мінімуму необхідних супутніх і наступних дій.

При визначенні змісту поняття "умови застосування зброї" стосовно реальних можливостей і завдань багаторівневого навчання курсантів вузів МВС України стрільби з особистої зброї, потрібно виділити в якості базових 2 групи умов, які визначають особливості безпосереднього виконання стрільби й визначають склад і порядок виконання завдань та інших дій (внутрішніх і зовнішніх).

Стосовно 1-ої групи, це насамперед:

- дистанція;
- положення зброї, положення (напоготові) для стрільби;

- особливості переміщень стрілка;
- мішені й час (до першого пострілу або на виконання всіх пострілів);

- розмір і кількість мішеней, їх "поведінка" (умовно);
- кількість патронів;
- зміна магазину й усунення затримок при стрільбі.

Стосовно 2-ої групи, це:

- кількість і зміст команд і допоміжних фраз (повідомлень) умовному противнику, стороннім і реальному напарнику;

- правила подолання проходів (дверних отворів) і огляду приміщень;

- дії щодо різних ввідних, які вимагають вибіркового застосування зброї;

- зближення з умовним затримуваним або ураженням, його огляд і доповідь (самоконтроль) за результатами стрільби та інших дій.

При визначенні мінімуму необхідних техніко-тактичних дій, необхідно виділити послідовність освоєння курсантами таких сукупностей дій, які б задавалися професійними установками (правилами, алгоритмами, стандартами, програмами, моделями й стратегіями), цілісної поведінки співробітника в розгорнутих ситуаціях застосування зброї.

Важливою складовою частиною комплексних контрольних кваліфікаційних завдань є освоєння системно-формулюючих (початкових) ситуаційних вправ, тактичних ігор і типових кваліфікаційних завдань. Особливе місце в них необхідно приділити формуванню професійних поведінкових установок на адекватне сприйняття, оцінку обстановки, що склалася до моменту застосування зброї, і прийняттю правильних рішень про порядок і умови його застосування з урахуванням вимог правомірності й особистої безпеки (спочатку умовно, а потім і по ввідним керівника стрільб), а також інших супутніх дій, які забезпечують виконання завдання. У ході освоєння цього розділу курсант поетапно повинен освоїти й продемонструвати націленість уваги, мислення, волі, фізичних дій на неухильне дотримання обов'язкових вимог і правил поведінки зі зброєю, її використання та застосування.

Основною метою цього виду навчальної роботи є формування цілісної професійної службово-бойової готовності курсантів і випускників ВНЗ України до кваліфікованої організації своїх дій у напружених ситуаціях по припиненню небезпечних вивідів посягань і силового

затримання.

Згодом, при освоєнні матеріалу ряд цих дій (промовляння порядку своїх дій, дублювання команд і завдань) опускаються, а набуті знання, вміння та навички піддаються цілісній і жорсткій перевірці через створення різних (також і нестандартних) умов і обстановки на вогневих рубежах і між ними. При цьому структура вправ на всіх етапах підготовки повністю ідентична, що дозволяє, напружуючи курсанта, підводити його до комплексної перевірки освоєних елементів вправи в більш складних умовах.

Крім того, не тільки рівень підготовки, а й кожна вправа повинна включати вичерпну інформацію з методики та порядку його відпрацювання й виконання в контрольному режимі. Матеріали можуть і повинні використовуватися й самими курсантами при самостійній роботі поза занять і на них (для уточнення мети, завдань, порядку та умов виконання, вимог до складу обов'язкових дій і критеріїв їх оцінки), кожне завдання повинно містити перелік елементів складових окремої вправи, частина з яких попередньо освоюється на заняттях з вогневої, фізичної та тактико-спеціальної підготовки, а згодом і різними ступенями складності, відпрацьовується та перевіряється на заключних циклах підготовки до підсумкової (заліково-екзаменаційної) атестації.

Отже, вдосконалення Курсу стрільб є одним з важливих напрямків у професійній підготовці та професійному становленні майбутнього правоохоронця, успішність професійної діяльності якого залежить від рівня професійно-практичної й психологічної сформованості, професійного самовизначення. Це складний процес, який відбувається як під впливом внутрішньої роботи особистості, так і під впливом зовнішніх факторів і особисто екстремальних под час виконання службових обов'язків. В умовах сьогодення проведення занять з максимальним практично-психологічним навантаженням є одним з ефективних способів підвищення та формування професіоналізму правоохоронців. Моделювання ситуацій різного характеру в межах комплексних ситуативних завдань надасть можливість працівникам ОВС набути навичок і вмінь, які дозволять їм адекватно сприймати дійсність, швидко реагувати в небезпечних ситуаціях для збереження не тільки життя людей, але й власного. Добре сформована позитивна професійна мотивація дозволить працівникам ОВС бачити позитивне в обраній професійній діяльності, прагнути до самоусвідомлення бажань, цілей і найшвидшого професійного самовизначення.

Література

1. Професійно-стрілецька підготовка особового складу ОВС України у швидкісних стрілецьких вправах / Під редакцією М. Козяра, Б. Виноградського, А. Ковальчука. - Харків, 1999. - 610 с.
2. Фактори підвищення ефективності процесу формування професійної підготовленості в курсантів вузу системи МВС // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського. - 1998. - Вип. 10-11. - С. 108-113.
3. Професійна підготовленість ОВС // Матеріали VI Всеукраїнської науково-методичної конференції „Нові інформаційні технології навчання в учбових закладах України” - Одеса, 1998. - С. 58-60.
4. Лебедев В.И. Личность в экстремальных условиях. — М., 1989; Котенев И.О. Психологические реакции

работников милиции в чрезвычайных обстоятельствах и постстрессовые состояния: предупреждение и психологическая коррекция // Психопедагогика в правоохранительных органах. — 1996. — № 1(3). — С. 76-84.

5. Василенко В.В., Дзюба В.М., Окунський О.Ю., Пилипів Б.І. Навчальний посібник з методичними рекомендаціями “Вогнева підготовка” - МВС України. - Київ, 2003 р.

6. Федоров К.Л. Проблеми професійної адаптації молодих фахівців органів внутрішніх справ до умов службової діяльності / К.Л. Федоров, А.В. Юрченко, А.В. Чернігова // Науковий вісник Юридичної академії МВС. - 2002. - № 1. - С. 278-285.

7. Кушнар'єв С.В. Психологія і тактика дій працівників міліції в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців / С.В. Кушнар'єв. - К.: ДНДІ МВС України, 2011. - 75 с.

8. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю: наказ МВС України від 07.09.2011 р. № 657. - [Електронний ресурс]: [http://](http://zakon1.rada.gov.ua)

zakon1.rada.gov.ua. - Назва з екрана.

9. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: наказ МВС України від 28.07.1994 р. № 404 із змін., внес. згідно із Наказами МВС України: за станом на 27.08.2010 р. № з0816-10. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

10. Тактико-спеціальна підготовка (тактика професійної діяльності): навч. посіб. / Ю.Б. Оболенський, С.Ф. Константіннов, О.С. Юнін, С.П. Назаренко, Є.Ю. Соболев; за заг. ред. В.П. Петкова. - К: КНТ, 2010. - 344 с.

11. Папкин А.И. Личная безопасность сотрудников ОВД. Тактика и психология безопасной деятельности. / А.И. Папкин. - М., 1996. - 431 с.

Бахчеван Є.Ф.
викладач кафедри

тактико-спеціальної та вогневої підготовки
ОДУВС

Надійшла до редакції: 12.11.2013

УДК 343.11(470+571)

ПРАВО ОБВИНУВАЧЕНОГО НА РОЗГЛЯД СПРАВИ СУДОМ ЗА УЧАСТЮ ПРИСЯЖНИХ ЗАСІДАТЕЛІВ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ

Карпов Н. С.
Щерба В. М.

Важливим чинником, який істотно впливає на рішення суду та захист прав, свобод і законних інтересів підсудного в справах про тяжкі й особливо тяжкі злочини був і є інститут присяжних засідателів.

У зв'язку з відродженням у Російській Федерації (далі - РФ) суду за участю присяжних засідателів дискусія щодо долі цього інституту не вщухає. Противники суду присяжних наводять такі аргументи, як консерватизм суду, його дорожнеча, мала ефективність і непрофесіоналізм присяжних при вирішенні винятково складних ... судових справ. Разом з тим, противники цього інституту мало уваги приділяють головній особливості цієї форми судочинства - гарантіям прав особи [1, 9].

Практика свідчить про те, що суди за участю присяжних засідателів з особливою увагою ставляться до відомостей про порушення законів, що допускаються під час попереднього розслідування, дуже прискіпливо ставляться до оцінки фактичних даних, зібраних у результаті огляду місця події, особливо до забезпечення процесуальних гарантій достовірності одержаних результатів [2, 9]. Є випадки, коли суди присяжних визнають недопустимими докази, одержані з порушенням прав особи, якій, наприклад, не було роз'яснено право не свідчити проти себе, передбачене статтею 51 Конституції РФ, виключають як недопустимі докази “явки з повинною”, написані обвинуваченим через тривалий час після затримання, виключають як недопустимі протокол огляду й висновок експерта, оскільки речові докази були одержані з порушенням чинного закону (не упаковані й не опечатані) [1, 10]. Це спонукає слідчих, прокурорів, захисників діяти під час попереднього розслідування в межах чинного законодавства, дотримуватись встановленої законом процесуальної форми й процесуальних гарантій, своєчасно виявляти й усувати порушення прав підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) та інших учасників процесу.

Питання дотримання передбаченого законом права обвинуваченого (підсудного) у РФ на розгляд його справи судом за участю присяжних засідателів постійно знаходиться в полі зору науковців і практиків. До нього звертались у своїх працях такі російські науковці, як Б. Безлепкін, Н. Ведищев, Т. Владикіна, В. Золотих, Ю. Ляхов, В. Мельник, Н. Радутна, М. Селезнев, В. Степалін, А. Трішева та інші автори. Однак дискусія щодо цього права обвинуваченого (підсудного) й механізму його реалізації не припиняється.

У період з 16 липня 1993 р. по 2010 р. у РФ відновлено класичну модель суду присяжних, який за клопотанням обвинуваченого розглядає справи про тяжкі й особливо тяжкі злочини, зазначені в ч. 3 ст. 31 КПК РФ, за винятком кримінальних справ про злочини, передбачені статтями 205, 206 ч. 2-4, ч. 1 ст. 208, ч. 1 ст. 212, статтями 275, 276, 278, 279 і 281 КК РФ (п. 2 ч. 2 ст. 30 КПК РФ) [3]. Отже, в обвинуваченого виникло право на заяву клопотання щодо розгляду його справи судом за участю присяжних засідателів з 1 листопада 1993 р. [4, 2].

Розгляд справ за участю присяжних засідателів розглядають як форму контролю з боку суспільства за відправленням правосуддя. Обвинувачений може скористатися правом на розгляд його справи колегією в складі дванадцяти присяжних засідателів насамперед у разі, коли він не визнає себе винним у вчиненні інкримінованого йому органом слідства злочину або визнає свою винуватість у вчиненні менш тяжкого злочину, ніж той, що ставиться йому у вину [5, 10]. Це можна зробити після закінчення ознайомлення обвинуваченого і його захисника з матеріалами кримінальної справи. Згідно з ч. 5 ст. 217 КПК РФ слідчий зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому його права, зокрема й право заявити клопотання про розгляд кримінальної справи судом за участю присяжних засідателів. При цьому слідчий роз'яснює особливості (відмінні риси) розгляду кримі-